

EESTI KARSKUSLIIDU KIRIÕPISTU.

I seeria.

1. õpetuskiri:

Noorsoo vaimline areng.

A. Elango.

K15 288



EESTI KARSKUSLIIDU KIRIÕPISTU  
=====

Tartus, Gustav-Adolffi t.18, telef.404, pk.86.  
Kodune kasvatus ===== Toim.mag.Al.Elango.

---

I seeria.

Eessõna:

Kodukasvatustliikumine ja selle tähtsus.

I õpetuskiri:

N O O R S O O V A I M L I N E A R E N G .

Koostanud mag. A. Elango.

PEDAGOOGIKA  
ARHIIVMUUSEUM  
FOND K 15 288

1933.



# EESTI KARSKUSLIIDU KIRIÕPISTU.

=====

Tartus, Gustav-Adolfi t.18, telef.404, pk.86.  
Kodune kasvatus ===== Toim.mag.Al.Elango.

## Õpetuskirjad:

I seeria (tellitav alates 8.maist 1933):  
Eessõna: Kodukasvatustliikumine ja selle tähtsus. (Asendatav G.Reiali brošüüri "Meie laste tulevik on meie eneste kätes". Hind 20 senti).

1. Õpetuskiri: Noorsoo vaimline areng. Mag. A. Elango.
2. " " " Rinnalapse hoid. Dr. S. Raudsepp.
3. " - " Väikelapse hoid. Pr.dr.Maria Jürisson-Kleitsmann.
4. " - " Lastehaigused. Prof. dr. A. Lüüs.
5. " - " Lapse mäng ja mänguasjad. Pr.Ella Treffner.
6. " - " Lapse kasvatamine tööle. Mag.Alma Martin (ilmunud ka trükis, hind 10 senti).
7. " - " Lapse hirm ja selle ravimine. Dr.med. K. Lellep.

## II seeria (tellitav alates 1.sept. 1933):

8. Õpetuskiri: Lapse fantaasia ja vale. Prof.K.Ramul.
9. " - " Väikelapse usuline ja kõlbline kasvatus. Prof. J. Köpp.
10. " - " Lapse kasvatamine majanduslikule iseseisvusele. Pr. mag. Alma Martin.
11. " - " Raskestikasvatatavad lapsed. Õpet. E.Kadak.



12. Õpetuskiri: Laps ja sotsiaalsed pahed. Dr. R. Tamm.
13. " " Murdeiga ja kasvatus. Mag. A. Elango.
14. " " Kool ja kodu kasvatusteguritena. Koolin.  
A. Kurvits (ilmunud ka trükis, hind 10 senti)

III seeria ettevalmistusel (valmib loodetavasti  
1933.a. lõpul).

=====



### Tellimistingimused.

1. Õpetuskirjade tarvitamine on maksuta. Posti teel tellides tuleb saatekuludeks saata 10 senti iga õpetuskirja või 30 senti seeria kohta (kas rahas või postmarkides). Õpetuskirjad saadab tellija tagasi omal kulul.
2. Õpetuskirju saab tellida kas üksikult või seeria kaupa. Üksik õpetuskiri tuleb tingimata hiljemalt nädala, seeria hiljemalt kuu jooksul tagasi saata. Mingid kõrvalekaldumised ses suhtes ei ole lubatavad.
3. Õpetuskirjad tuleb hoida puhtad ja terved. Iga määritud, rikutud või kaotatud õpetuskirja pealt tuleb tellijal tasuda 1 kroon.
4. Tellimised täidetakse saabumise järjekorras. Kui tellijal kauem kui 10 päeva oodata tuleb, teatatakse tal-le, millal toimetusel võimalik on tellimist täita.
5. Trüki ilmunud õpetuskirjade asemel võib tellija soovi-



korral saada vastava trükitud brošüüri päriseks, saates  
selle tasuks brošüüri hinna (harilikult 10 senti).

EESTI KARSKUSLIIDU KODUKASVATUSTOIM-  
KOND.



## Eessõna.

=====

Väikelapse kasvatust on siia maani peetud üsna vähetähtsaks alaks. Arvati, et kui laps korralikult toidetud ja puhas hoitud on, et siis juba kõik tarvili-  
kud eeldused ka tema vaimliseks arenguks loodud on. Ise-  
gi ametlik kasvatusteadus kõneles kuni koolieani ainult  
lapsehoiust, s.o. kehalisest kasvatusest ja korrale har-  
jutamisest. Viimastel aastakümnetel on välismaal sel  
alal toimumas suur murrang: väikelaps on saamas otse  
pedagoogiliste huvide keskpunktiks. Kõigi maade psüh-  
holoogilistes ja pedagoogilistes instituutides töötab  
praegu hulk nimekaid õpetlasi eelkooliealise lapse  
hingeelu ja kasvatuse küsimuste kallal ning mõneski suh-  
tes on senised seisukohti sel alal tulnud revideerida  
ja ümber hinnata.

Eestis on kõigest sellest võrdlemisi vähe kajas-  
tanud väikese huvi tõttu kasvatusküsimuste vastu üld-  
se. Meil on küll seapõrsaste ja lehmamullikate, kanade  
ja kodujäneste kasvatuse eest hoolitsemas rida üleriik-  
likke ja kohalikke organisatsioone ning mitmet liiki  
diploomitud nõuandjaid, inimlapse kasvatamise esimes-



tel eluaastatel oleme jätnud aga täiesti ettevalmistu-  
seta ja väga tihti muuks otstarbeks kõlbmatute isikute  
hoolde (nagu liiga rangastunud vanainimesed või kasva-  
tatavast ainult mõni aasta vanemad vennad-õed). Kodu-  
kasvatusliikude organisatsioonide arv piirdub paariga  
(ühing "Kool ja Kodu" Tallinnas, Lastesõprade ühing  
Tallinnas, linna pedagoogilise muuseumi kasvatuskomis-  
jon Tartus ja Eesti Karskusliidu kodukasvatustoimkond  
Tartus), needki alles üsna hiljuti tekkinud, õppeasuti-  
si, kus tulevasi emasi kasvatusülesannete täitmiseks  
põhjalikumalt ette valmistataks, pole ainustki.

Säärane passiivsus ja ükskõiksus kasvatusküsi-  
muste vastu on tingitud kõigepäält teadmatusest, kui  
tähtis koht lapse kasvatusel on kodul, vanematel. Ar-  
vatakse, et koolide ülalpidamisega ja laste kooli saat-  
misega on tehtud kõik, mis õigeks kasvatuseks tarvis.  
Ma ei taha midagi maha salata kooli väga suurest täht-  
susest lapse ja ühiskonna arengus, kuid enda lapsepõl-  
ves ~~kuul~~ 16. eluaastani veedab inimene vaevalt veeran-  
di kogu ajast kooli ja 3/4 kodu mõju all. Kuid see ar-  
vuline vahekord ei ütle veel kõike. Tuleb võtta arves-  
se, et laps esimesed eluaastad, mis kasvatuse mõttes on  
kõige viljakamad, veedab ainuüksi kodus. Varase lapse-



põlve aastad omavad pedagoogiliselt võrratu tähtsuse seepärast, et siin astutud esimesed sammud panevad aluse lapse kogu edaspidisele kujunemisele, annavad ta arengule suuna, mida hiljem raske on muuta. Isiksuse põhivorm, ta käitumise selgroog kujuneb välja 4-5 esimese eluaasta jooksul; kõik edaspidine on vaid pealeehitus siin rajatud ~~raam~~ vundamendile; ja me teame kõik, milline saatus ähvardab maja, mille vundament on rajatud halvasti. Laps kasvab esimestel eluaastatel kiiremini ja õpib rohkem, kui kunagi hiljem omas elus. Hüved ja pahed, mis siis lapse hinge pääsevad, kannavad hiljem mitmekordset vilja. Need on asjaolud, mis sunnivad väikelaste kasvatust enne kooli võtma palju tõsisemalt, kui siamaani.

Teine tähtis ajajärk inimese vaimlises kujunemises on sugulise küpsmise aeg, n.n. murdeiga või puberteet, noorus. Kuid ka siin on enamik lapsi jäetud ainuüksi kodu hoolde. Me teame, et lapsed lõpetavad algkooli keskmiselt 14-15 elua. ümber, s.o. just siis, kui nad parajasti on jõudnud murdeikka. Et perekond praeguse ettevalmistuse juures just siin oma mõjus "üles ütleb", tõendab loetlematu hulk koduseid konflikte



"vanade" ja "noorte" vahel, mis raskematel juhtudel võivad kujuneda otse tragöödiaks.

Kool on ja jääb, on enda iseloomu tõttu sunnitudki jääma paratamatult esimeses järjekorras õppeasutiseks, kus lapsele pakutakse teadmusi. Lapse kasvatamine jääb ikkagi peamiselt perekonna hoolde ja peab ütlema, perekonnal on selleks ka palju enam võimalusi. (vt. koolin. A. Kurvits: Kool ja kodu kasvatustegurite-na).

Teiseks põhjuseks, mis kasvatusküsimate vastutusele nii vähe huvi tuntakse, on usalduse puudus senise pedagoogika vastu. Kasvatust peetakse ikka veel alaks, kus on võimalik toime tulla ilma igasuguse süstemaatilise ettevalmistuseta, ainuüksi enda loomuliku mõistuse ja pärimuslikult põlvest põlve edasi kanduva isaisadeaegse tarkusega. Mõned saavad pahaseksi, kui nende tähelepanu sel alal ühele või teisele asjaolule juhitakse. Nende emad ja vanemad on õmad lapsed ilma igasuguse juhatuseta iseenda loomuliku arusaamise järele suureks kasvatanud, miks ei või siis nemad seda? Mis asja on teistel sellega, palju nad omi lapsi hällis kiigutavad, neile kõrvakiile ja "urvaplaastrit" jagavad või neid



õõd-päevad hellitavad ja kussutavad, neid lõbusate kure-  
juttudega lohutavad jne. Neid endid on nii kasvatatud  
ja ka nemad kasvatavad nii! Kahjuks unustavad nad endi  
iseteadvuse, kui palju me tänapäeval võlgneme tänu siis-  
ki kasvatustöö teoreetilistele alustele, pedagoogikale,  
kui teadusale, mida ei saa mitte omandada pärimuslikult  
ja juhuslikkude tähelepanekute abil. Võtame näiteks kas-  
või imikute (s.o. rinnalaste) surevuse. Kui 1870.a. pai-  
ku Saksamaal 100-st elavalt sündinud lapsest esimese  
eluaasta jooksul tervelt 23 ära suri, siis sureb neid  
praegu ainult 9! Moodne hoolitsus võimaldab kokku hoi-  
da tervelt 14 lapse elu 100 kohta. Või võtame kirjaosku-  
se. Oli aeg, mil valitses arvamine, et lugemis- ja kir-  
jutamisoskus on kättesaadav ainult vähestele äravalitu-  
tele - keskajal isegi rüütlitele ja valitsejate hulgas  
kirjaoskajad olid haruldased, just kui valged varesed.  
Tänapäeval aga on võimalik lapsi õpetada mängides luge-  
ma ja kirjutama! Kurttummad, nõdramõistuslikud, pimedad  
keda veel mõni aastakümne tagasi peeti täiesti arenemis-  
võimetuiks, käivad tänapäeval koolis ja teevad seal üs-  
na silmapaistvaid edusamme. Muusika alal valitseb meil  
veel tänapäeval umbes samasugune seisukord, kui keskajal  
kirjaoskuse alal. Paljud peavad end otse pärimuslikult



ebamuusiklaaseks. Ometi pole see nii, sest uusimate muusikapedagoogika ~~alaste~~ meetodite abil on võimalik ühte viia vähemalt teatud tasemele muusikast arusaamisel. See näitab, et pedagoogika kaugeltki veel enda viimaseid piire saavutanud pole ning usalduse puudus tema vastu millegagi põhjendatud pole. Välismaal, hiljuti ka Tallinnas Lastesõprade ühingu algatusel on ellu kutsutud kasvatusnõuandlad, kus lastevanematele (ja ka õpetajatele), kes sinna pöörduvad, nõu antakse, kuidas ühel või teisel juhul toimida. Just nende nõuandlate kogemused näitavad, kui sagedasti see n.n. "loomulik mõistus" kasvatusalal "üles ütleb" ja kui hädasti oleks lastevanematele vaja süstemaatilist ettevalmistamist. Suurem osa väärnähtusi ~~ja~~ laste käitumises ja kasvatusraskusi, nagu näeme hiljem, on tingitud kasvatusvigadest, millised lastevanemate parema ettevalmituse juures hõlpsasti ära hoida saaks.

Eesti Karskusliit tegi juba 11 a. tagasi silmapaistva katse huvi koduse kasvatus vastu tõsta, korraldades kogu Eestis hulga rahvarikkaid koosolekuid, kus kõneles Soome vastava liikumise teeneterikas juht Vilho Reima. Pidevaks liikumiseks polnud pind seekord



veel küps. Umbes aasta tagasi asus mainitud organisatsioon sel alal uue hooga tööle, usaldades selle töö juhtimise tuntud kasvatustegelasist, arstidest ja ülikooli õppejõududest koosneva kodukasvatustoimkonna hoolde. Viimase soov on, et võimalikult paljud karskus- ja haridusseltsid m.s. ka kasvatusküsimused endi töökavva võtaksid või koguni iseseisvaid kodukasvatustoimkondi ning -ühinguid asutataks. Kus üks ega teine tee võimalik pole, seal astugu üksikud asjast huvitatud isikud E. Karskusliidu kodukasvatustoimkonnaga kontakti, kes neile ligemaid tegevusjuhiseid ja informatsiooni annab.

Kuna kirjandust koduse kasvatuse kohta eesti keeles on ilmunud väga vähe ning võimalused selle kirjastamiseks kitsad, avas Eesti Karskusliidu kodukasvatustoimkond käesoleva kiriõpistu seeria, kus nimekad asjatundjad käsitlevad üldarusaadaval kujul tähtsamaid küsimusi koduse kasvatuse alalt. Iga kirjutise lõpul juhatatakse asjast huvitatuile täiendavat kirjandust sama küsimuse kohta ning ergutatakse küsimuste abil ainet kordama ja meelde tuletama. Kirjutised või õpetuskirjad on koostatud nii, et need kõlbavad avalikkudel koosolekutelgi kõnena ette kanda, samuti täidavad nad kodukasvatustes õpiringides käsiraamatu aset.<sup>1)</sup>



Eesti Karskusliidu kodukasvatustoimkond ja käesoleva kiriõpistu toimetus tahab kõikide temale esitatavate soovidega võimalust mööda arvestada, sellepärast pöördutagu julgesti tema poole, kas soovidega õppekirjade sisu kohta, ligemate seletuste saamiseks üksikutes eriküsimustes või muus asjus. Mida suuremat hulka ja mida paremini käesolev üritus aidata suudab, seda paremini on ta oma ülesande täitnud.

---

Toimetaja.

4) Mõned õpetuskirjad (näit. koolin. A. Kurvits: Kool ja kodu kasvatusteguritena, mag. A. Martin: Lapse kasvatamine tööle) on ilmunud ka trükis ja neid võib E. Karskusliidult saada hinnaga ä 10 senti.



## Lapse vaimline areng.

Mag. Al. Elango.

### Arengu mõiste.

Laialt on tuttav vaade vastsündinud lapse hingee-  
lu-  
le, kui valgele lehele, kuhu kasvataja võib kirjutada mida  
tahes. Selle juurde armastatakse tsiteerida veel Immanuel  
Kanti (saksa filosoof 1724-1804) sõnu: "Inimene saab inime-  
seks ainult kasvatus kaudu. Ta pole midagi muud, kui see,  
mis kasvatus temast teeb". Teiselt poolt teame, et leidub  
küllalt ka neid, kes kasvatus mõju inimesele peavad üsna  
väikeseks ja arvavad, et peaaegu kõik kehalised ja vaimli-  
sed omadused päritakse eelmistelt põlvvedelt. Arvatakse, et  
mõned inimesed juba sünnivad roimaritena ja et nende roi-  
marikk<sup>2</sup> kalduvusi välise kehaehituse järele ära tunda või-  
vat.

Tänapäeva kasvatusteadus ei õigusta ei üht ega  
teist äärmust. Inimene ei ole mitte ainult kasvatus ega ka  
mitte ainult pärivuse, vaid nende mõlemate koosmõju saa-  
dus. Sünnides toob igaüks hulga mitmesuguseid kalduvusi  
kaasa, mida nimetatakse algeteks. Need on ainult arengu-  
võimalused, paenduv tooresmaterjal, mida võib mõjutada nii  
või teisiti. Alles ajajooksul kujunevad nad ümbruse ja



kasvatuse mõjul kindlateks omadusteks. Mittesoovitavate omaduste kujunemist võib sel teel ära hoida, et vastavad alged maha surutakse, neile väljakujunemise võimalust ei anta. Soovitavate omaduste kujunemist võib aga vastavatele algetele eriti ~~ka~~ arengutingimuste loomise teel tahtlikult soodustada.

Esiialgu ebamääraste algete väljakujunemist kindlapilrulisteks omadusteks nimetamegi vastava isiku arenguks.

#### Arengu tempo.

Kõik inimesed ei arene ühesuguse kiirusega. Mõni laps hakkab juba 3/4 aastaseks esimesi sõnu hääldama, teine ei jõua veel 2-aastaseni nii kaugelt. Et need, kes kiiremini arenevad, ühtlasi ka andekamad oleksid, on paljas ekslik eelarvamus, sest nende areng juhtub ka varem seismina küpsevad kiiremini. Kui kaugelt tasemele kellegi võimalised võimed jõuavad, ei olene mitte ta arengu kiirusest, vaid arengu intensiivsusest, põhjalikkusest. Seda võime looduseski näha. Püikesed küpsevad maasikad küll kiiresti, kuid jäävad väikeseks, ei saa välja kasvada. Vilus võtab küpsemise kauem aega, kuid mari on selle eest palju suurem, lopsakam. Sellepärast pole mõtet inimest võimalikult ruttu



küpseks, täiskasvanuks teha, talle täiskasvanute mõtlemisviisi ja nende käitumisvorme külge pookida. Lapsel tuleb anda võimalusi kõik enda arenguastmed võimalikult intensiivselt ja mitmekesiselt läbi elada, kõiki enda võimeid igakülgselt harjutada, ilma et arengut kunstlikult kiirendataks, talle ülesandeid antaks, mis alles järgmisele arenguastmele kuuluvad. Mis kasu on sellest, kui me lapsele igasugu peened kombed kätte õpetame, kui ta nende mõttest veel aru ei saa? Mis kasu sellest, kui me ta enneaegu kooli paneme ja õppima sunnime sellal, kui ta alles vabalt mängida tahaks? Kui me teda kodus hoolikalt järele aitame jõuab ta alguses võib olla küll edasi, kuid pärast jääb ta ikkagi teistest maha. See on m.s. paljude n.n. "imelaste" traagika. Alguses on nad teistest kaugel ees ja äratavad põhjendamatuid lootusi, kuid saavutanud enneaegu endi arengu lõpppunkti, peavad nad kadedusega nägema, kuidas teised, kes siiani olid neist taga, nüüd lähuvad mööda. Sellepärast on lapse arengu ülemäärane kiirendamine s.o. lapselt rohkema nõudmine, kui vastaval arenguastmel loomulik, üks kasvatuse suuremaid eksisamme. Selle eksisammu astuvad iseäranis tihti auahned vanemad, kes tahavad, et nende laps igas suhtes oleks esimene.



Kuid lapse hooletusse jätmine, ta arengutempo meelega pidurdamine pole sugugi parem. Lapse alged püüavad ise küpsusele, nad vajavad selleks aga harjutamisvõimalusi. Laps, kes neid küllaldaselt ei oma, jääb kõngu, ta alged ei saa tarvilise lopsakusega välja areneda. Kõndima hakkab laps ainult siis, kui ta ise seda harjutada saab, ise end püsti ajada, kohast teisi liikuda jne. Kui vanemad, kartes, et laps kukkudes end vigastada võib, tal üldse end kõndima harjutada ei lase, vaid teda alatasa süles kannavad, siis hakkab laps palju hiljem, kui loomulik, kõndima. Samuti ebaõige oleks kui last, kes ise juba jõudnud nii kaugemale, et tahab õppida lugema ja kirjutama, sunnitakse ikka veel mänguasjade juurde, mis teda enam ei huvita.

Igal lapsel on oma kindel looduse poolt määratud arengu tempo. Kasvatus ei tohi sellest ette rutata ega ka mitte maha jätta. Selleks on vaja lapsearengu tempot tunda ja teada, missugused ülesanded igal ta arengu astmel on täita inimese üldise küpsuse käigus.

#### Arengu astmed.

Lapse vaimline areng algab ta saamisega 9 kuud enne sündimist sila maailma ja lõpeb täiskasuse saavutamisega, s.o. inimese jõudmisega seisukorda, kus ta on igas suhtes



siit

võimeline täitma ülesandeid, mis loodus ja meieaegne ühiskondlik elu talle peale paneb. Sellel arenguteel võib eritleda 5 jaamavahet, mida nimetatakse inimese vaimlise arengu astmeteks. Igal astmel on oma ülesanne inimese koguaarengus täita. Me ei saa neid mitte vaadelda, kui üksteise eelastmeid, vaid igaühel neist on oma mõte. Arvamine, et laps on nagu täiskasvanugi, ainult väiksem ja rumalam, on psühholoogias aamu kolikambri heidetud. Lapse- ja noorusiga täiendava ettevalmistamiseks pidada, tähendaks eitada nende omapära, nende erilisi ülesandeid. Väärtuse seisukohalt ei saa me neid üldse võrrelda, nii nagu keegi ei saaks öelda, et kevad on tähtsam kui suvi, sügis väärtuslikum kui talv. Juba J.W. Goethe (loe 1749-1832) kirjutas: "Inimesel on mitu arenguastet, mis ta peab läbima; igal astmel on omad voorused ja vead, mis sellel arengujärgul, kus nad esinevad, on täiesti loomulikud ja teatud määral õigustatud. Järgmisel astmel on ta taas teine, eelmisest vigadest ja voorustest pole enam jälgegi, ent nende asemel on tulnud teised hüved ja pahod ja nii läheb see edasi".

Millised on siis need astmed?

Ilma suurematesse peensustesse minemata võiksime asetada järgmised rajatulpad:



1. sünnieelne aste - 9 kuud arengut emaihus;
2. imiku- või rinnalapseiga - sünnist kuni 1 eluaasta lõpuni;
3. väikelapseiga - 2 elua. algusest kuni 7 elua. lõpuni;
4. hilisem lapsepõlv - 8 elua. algusest kuni 13 elua. lõpuni;
5. noorus või küpsmisiga - 14 elua. algusest kuni 23-24 elua. lõpuni.

Siin antud aastate piirid on kuidagi ainult umbkaudsed, sest üleminek ühelt astmelt teisele toimub pikkamisi, tähelepanematult.

Vaatleme igaüht neist astmest ligemalt.

#### Sünnieelne aste.

Inimese elu ei alga ilma tulekuga; juba vastsündinul on oma minevik. Emaihus kujuneb lapsel rida käitumise viise kindlaks, mille juurde ta hiljemgi, isegi täiskasvanuna, tagasi tulema kaldub. Alles kohanematuna äritusterohke välisilmale püüab vastsündinu tagasi ärituste- ja pingekahva sünnieelsesesse asendisse - kestva magamise näol. Isegi ta kehahoid ragades sarnaneb sünnieelsele asendile, ja nii mõnigi täiskasvanu armastab ~~hoida~~ küll unes küll



Erkvel sesse asendisse "põgeneda", iseäranis raskuste vastu pörgates.<sup>4)</sup>

Samuti suure mõjuga lapse pärastisele arengule on sünniakt. See on kestvuselt küll lühikene, ent seda katastrofaalsem. Ta on mitte ainult piiriks kahe täiesti erineva seisukorra vahel, vaid ka sündmusena isegi normaalsetel juhtudel lapse organismi põhjalik vapustamine, mille mõju end kaua agga tunda annab. Arusaadav, et iseäranis rasketel ja kauakestvatel sünnitusjuhtudel see mõju on veelgi suurem.

Sünnieelse faasi hingeliste järelmõjude ligem tundmaõppimine laseb võib olla mõndki iseloomujoont, mille algupära muidu ei osata seletada, näha teises valguses. See õigustab ja kohustab kõnelema ka sünnieelsest kasvatusest.

---

4) Mõningate uurijate arvates pole enda uimastamine joovastussainetega muud, kui põgenemine raskuste eest sünnieelsesse asendisse.

#### Imikuiga.

Inimese hingeelu arengu algastmed on meile väga raskesti mõistetavad ja veel raskemini kirjeldatavad. Meie psühholoogiliste mõistete ja terminite tagavara on kujunenud teravalt piiritletud üksiknähtete vaatluse põhjal; ürgelist



algseisundit pole võimalik nende abil üldse küllalt peenelt iseloomustada. Siin on alles kõik kõiges; see on mingi üldtaju, kus üksikud meeled pole veel differentseerunud. W. Stern (tuntud saksa psühholoog, 1873) võrdleb vastsündinu hingeelu pooluinakus lamava mehe omaga, kes ainult väga hõmaselt ja ebamääraselt tajub ümbritsevat valgust, müra, temperatuuri, kellel see kõik sulab kokku mingiks üldiseks ebamääraseks aistingute ja tundmuste seguks. Me naudiksime lõpmatuseni seesugust mugavat puhkust, kui mitte janu ja nälg meid vaevama ei hakkaks, mõni järsk müra või puudutus üles ei ehmataks. Säärases seisukorras veedab vastsündinu tervelt 9/10 kogu ajast. See on inimese hingeelu differentseerumatu algseisukord, millest areng algab ja kust aegamööda üksikud erialad välja kasvavad. Need vähesed ja lühikesed puhud, mis vastsündinu ärkvel on, on täidetud esialgu peamiselt kisa ja sihitute rabelemisliigutustega - need on ta esimesed eluavaldised siin maailmas. Kisa on vastsündinud lapsele ainukene vahend, millega ta enda soove teistele avaldada saab.

Sisemistele tarvetele (nälg, janu) ja välistele äritustele reageerimise kõrval hakkab laps varssi ilmutama ka ilma eriliste põhjusteta, spontaanselt tekkivat aktiivsust. Ta võib karjuda kahel põhjusel: ta kas tahab midagi



või ta karjub ilma otsese põhjusega, n.ä. iseenda lõbuks. Ta harjutab sel teel enda hääle- ja hingamiselundeid. Samuti võivad ta liigutused olla kas reaktsiooniks mingile äritusele või paljas spontaanne endavaldus. Liikumine, tegevus, mitte rahu, on elava olevuse loomulik seisund; vastavalt sellele ongi laps sageli paljast liikumistarbest aktiivne.

Mis puutub imiku reaktsioonidesse, välisilma äritusele, siis on need esialgu ülekaalus negatiivsed, s.o. vastumeelsuse avaldised. Iseäranis tugeva vastumeelsusega reageerib laps tugevatele äritustele, kuna ta organism on alles liiga õrn nende kestmiseks. Esimese eluaasta lõpul omavad positiivsed reaktsioonid ülekaalu.

Kõige enne arenevad imikul välja need toimingud, mis tal endasäilituse seisukohalt on kõige tähtsamad (vaidlud ehk instinktid). Osa neist, eriti imemisinstinkt on juba ilmale tulles jõudlusvalmis seisukorras. W. Stern kirjutab enda pojast: "Esimese elupäeva õhtul imes laps päkka, nii et see kuulda oli, samuti järgneval ööl. Kui ta 24 tunni vana oli, sai ta emarinda esmakordselt; ta haaras kiiresti selle nibu ja imes tugevasti, kusjuures võis lugeda 10, 6, 13 neelatust järjestikku. Ilma mingi takistusega, proovimise või õppimiseta toimis imemisinstinkt otsekohe,



tarviliku kindlusega.

Ka lapse meelte väljakujunemise järjekord on paralleelne nende tähtsusele endasõilituse seisukohalt. Kõige enne differentseerub kontaktsuhted: huulte puudutamisele järgneb imemine, sõrmega lapse peopesa puudutades tõmbub käsi kokku, talla alust kõditades tõmbuvad jalad kõrgarasse jne. Ka temperatuurimeel on juba esimestel päevadel jõudlusvõimeline: laps tunneb külma, mõnuleb soojas vannis jne. Maitsmismeelse toimlusu võime tunnuseks on, et vastsündinu, kui ta keelele midagi kibedat panna, selle välja sülitab, magusa aga alla neelab. Lõhna järel pöörab ta pea juba 4-ndal päeval emarinnale poole ning tõrgub halvasti lõhnava võidiga määritud emarinda vastu võtmast. Kõige hiljem arenevad nägemis- ja kuulmismeel. Heledat liikuvat valgust jälgib laps juba 3 päeval silmadega, kuid see, mis ta tajub, on ainult valgus; värve, vorme, asju, kaugust tema jaoks sellal veel pole. Kõige rohkem aga võtab aega kuulmismeelse areng. Siiski ei vasta tõele oletus, nagu oleksid lapse kõrvad sünnivett täis ja laps seetõttu esialgu täiesti kurt. Uusimad uurimised näitavad, et tugevad mürad juba esimesel päeval lapse tähelepanu äratavad, ehkki see tähelepanu seisab vaid ehmunult kokkutõmbumises, kramplikus võpatuses.



Paari nädala pärast muutub esialgu monotoonne karjumine ilmeterikkamaks, nii et ema ära tunda võib, kas laps karjub enda lõbuks või piinab teda nälg, janu, külm, on ta enda märjaks teinud v.m.s. Esimese kuul lõpu poole ilmuvad ka esimesed pisarad, teisel kuul esimene naeratus. Pooleaastase lapse käitumises on juba terve astmestik noru- ja lõbutunde väljendusi.

Norutunde poolt on iseäranis rikkad kaks ajajärku: esimeste hammaste ilmumine ja emarinnast võrutamine. Laps püüab kõvade asjade hammustamisega, mõnikord ka päkaimeimisega, igemete kõditunnet vaigistada. Hammaste ilmunisega kaasaskäiv kummete ja pruukide rohkus tõendab, et see juba ammust aega on olnud tähelepanuväärne sündmus. Emarinnast võrutamine on tavaliselt esimene tõsisem vahelesegamine lapse ellu. See tugevate naudingute allikas võetakse talt tavaliselt enne, kui ta ise sellest sisemiselt üles kasvab. Enamasti reageerib laps sellele tugeva ~~te~~ jonnipuhangutega, ainagi siis, kui see toimub järsku.

Imikuea ülesandeks inimese üldarengus on endasäilituseks tarvilikkude instinktide ja toimluste väljaarendamine (ainult vähesed neist on valmis kujul külgesündinud), osalt ka muude kõigevajalikkumate toimluste (kõndimine,



kõnelemise) mänglev eelharjutamine. Tegevusrõõm, rõõm paljast tegevusest, mis ei hooli tagajärgedest, kihutab teda tagant. Mida enam lapsele seesuguseks "õppimiseks" võimalusi pakutakse, seda parem. Imikukasvatus seisabki peamiselt hoolitsemises selle eest, et laps oleks korralikult toidetud ning talle kunagi kord küpsmisele tängivate algete väljaarendamiseks eneseharjutuse teel küllaldaselt võimalusi jäetud.

#### Väikelapseiga.

Imikueas arenevad välja peamiselt need omadused, mis on kõigil inimestel ühetaolised, n.n. liigiomadused. Loomade areng nendega piirdubki, mispärast üht ja sama liiki loomad~~id~~ üksteisele väga sarnased on. Ka imikud ei keldu üksteisest palju kõrvale. Väikelapseeas algab aga juba individualiseerumine, igatüüpi iseduse väljakujunemine.

Imikuea ja väikelapseeas rajamaal omandab laps kaks enda elu kõige suurema tähtsusega võimet: kõnelemis- ja kõndimisvõime.

Juba 2. kuust alates teeb laps lülitates kõnelemise eelharjutusi, 6 kuul hakkavad lülitussilpidest kahekordistumise teel kujunema esimesed sõnad (ma-ma, pa-pa jne), mis aga veel ei oma tähendust. 8-9. kuul hakkab laps täiskasva-



nuilt kuulnud sõnu ja hääli matkama, järele aimama. Kõnelemise algusega on meil tegemist alles seal, kus laps enda lullus- ja matkimissõnadele annab mingi kindla tähenduse, neid hakkab tarvitama, kui isikute ja asjade sümboole. See toimub enamasti esimese eluaasta lõpul või teise alul, kehvades kodudes, kus laps täiskasvanute kõnekeelt vähe kuuleb, tunduvalt hiljem: Laps, kes kõnelema hakanud, harjutab seda suure innuga, küll üksi monologiseerides, küll teistega vesteldes. Üks tütarlaps, keda süstemaatiliselt vaadeldi, tarvitas 4-aastasena päeva jooksul 11.623 sõna (950 sõna tunnis) ja ta sõnavara (2500 sõna) moodustas 24% täiskasvanute omast.

Ka kõndimise eelharjutused ulatuvad esimestesse elukuudesse. Trambeldes, haaramisliigutusi tehes, end istukile ajades harjutab laps jala- ja kõõlihakseid. Esimese eluaasta lõpul hakkab ta end püsti ajama ning teise eluaasta keskpaiku võib keskmise arengutempoga laps juba paigast teisile liikuda. Kõndimihakkamine on lapsele suur saavutus. Ta võib nüüd ise enda uudishimu, nägemis- ja tegutsemistungi rahuldada. Ta on ahne igasugu kogemustele, mis ta meeli ja elundeid arendavad. See on vaateõpetuse kuldne aeg. Uudishimu kisub teda kõõki, keldrisse, sahvri, põõningule. Kui oma maja on "avastatud", tuleb kord karjaleuda, küüni,



saeveski, kaupluse jne. kätte. Linnades meelitavad salapäraseid õued, ehituskohad, turuplatsid. Ärivaateaknad jne. poisse ja tüdrukuid huljana kokku. Neid kõiki kihutab tagant sama tung, sama suur nälg elamuste järele, mis hiljem surub nende kätte seiklusjutud ja reisikirjeldised kaugeist maist, kuni viimaks vapramad neist ise kihutavad läbi maade ja üle vee ikka uute avaruste poole.

Mida laps kogemuste teel tundma ei õpi, seda täiendab fantaasia. Senikaua kui ta veel keldri ei saanud, oli see tšis pahu vaime, kes just temataolisele on kurjad (nagu mõistmatud vanemad sageli kollitavad); nüüd ta küll juba teab, et keldris närib vaid mõni harv rott ja nurgas kükitab talts konn, kuid mets on talle ikkagi veel tšis salapäraseid ja õudseid olendeid, metsa taga aga algab muinasmaa. Maalaps, kes veel kordagi linna pole saanud, omab sellest üsna fantastilise ettekujutuse, samuti kui linnalaps maaelust. Mida enam lapse liikumisraadius avardub, seda kaugemale taganeb ta eest vaimude, nõidade ja muinasjutuliste olevuste maailm, leiab viimaks asu veel vaid maailma lõpus, maa sügavusis ja avaruse kättesaamatuis kõrgusis.

Teiste inimestega tekib lapsel esmakordselt ühendus, side 6. elunädalal, mil ta naeratab, kuuldes inimese



häält; kolmandal kuul naeratab laps ka juba ema nägu nähes. 6-8-kuine laps võtab ema juba hõisetega vastu, tahab, et teda sülle võetaks jne. Lapse kõige sügavama kiindumuse esemeks jääb kauaks ajaks, vist kogu eluks, ta ema. Ta voodi üle kumardava ema pilt püsib kuni surmani ta südames ja mõjustab nii mõndagi ta sammu.<sup>4)</sup> Seal, kus ema lapsega vähe kokku puutub, loovutab ta oma koha lapse südames mõnele teisele, kas isale, lapsehoidjale, tädile, onule v.m.t.

Vendade ja õdede ning omavanuste mängukaaslastega tekib lapsel alles hiljem, umb. 3-4. eluaastal ligem ühendus. Ka see võib muutuda väga intensiivseks ning avaldada suurt mõju inimese kujunemisele. Lapsepõlve sõprus on paljudele kirjanduslikkudele teostele annud ainet, veel enam on ta aga õnnemagusate mälestuste näol sütitanud ja soojendanud raukadegi südameid.

Juba varakult kujuneb lastel omavahel<sup>4)</sup> alluvusastmestik: ühed jäävad alla, teised tõusevad pääle, ühed jäävad juh<sup>to</sup>/iivateks, teised tõusevad juhtideks. Juba üheaastaste hulgas esineb despooditüüpe, kes võidurõõmsa naeratusega kõik mänguasjad teiste käest endale kisuvad. Kus väike

---

4) Seda tõendab m.s. kõigi rahvaste rahvaluules sageli esinev motiiv väenelaps ema haual.



salkkond 4-5 aastaseid koos, seal leidub peagi mõni, kes hakkab teiste juhiks. Millel juhi üleolek juhivatest põhjeneb, on raske öelda, igatahes mitte mõnel üksikul omadusel, nagu jõud, tarkus, külbline tublidus. See sõltub nähtavasti paljudest bioloogilistest põhjendatud tegurite koosmõjust. Juhte ei kasvatata, nad sünnivad; neid ei valita ega kutsuta, nad panevad end ise maksma!

Laste esimesed mängurühmad on väikesed, kuni 2. elua. lõpuni peamiselt paarid, 3-4. elua. hakkavad kujunema ka kolmik- ja nelikrühmad. Laste ühislikumismänge vaadeldes näeme, et lapsed kuni 6. elua-ni ainult vanemate laste mõjul neist osa võtavad, algatuse viimastele jättes. Alles 6. elua, peale muutuvad nad ise ka aktiivseiks. Sellepärast vajavad nooremate laste mängurühmad, et üldse koos püsida, vanemate juhtimist; 7-8 aastased aga tulevad juba üksi toime.

Siisamaani vaadeldud aladel viib lapse arengutee otsejoones täisküpsuse poole. Kui lapse areng piirduks ainult nendega, jääks ta kujutluste ja elamuste tagavara liiga kitsaks. Suurekene siis on ta "eluruum" ja palju's pakub reaalse elu selles võimalusi elamusteks ning kogemusteks! Kuid loodus on hoolitsenud selle avardamise eest. Selleks murrab lapse arengukäiku sisse seotuks uus joon:



fantaasia, mis loob täiskasvanute reaalse maailma kõrval lapse oma maailma, fantasiamaailma. See varustab last kujutluste, elamuste ja kogemustega, mis reaalsus puudu jätab ning enda ülesanda täitnud, haihtub taas. Selles maailmas kõik esemed alluvad piiramatult lapse tahtele: ühes ja samas esemes võib laps näha kord üht, kord teist asja, vastavalt sellele, mis ta kunagi kord tahab näha. Üks ja sama puupakukene on talle kord taldrek, kord kübar, kord taas raudteevagun või midagi muud, vastavalt sellele, mida lapsel kunagi kord mängu juures on vaja. Väline sarnadus reaalselt olemasoleva ja kujuteldava vahel ei tarvitse olla kuigi suur. Teiseks lapse maailmale iseloomulikuks jooneks on, et laps/ selles kõik loob "iseenda näo järele", s.o. kõik esemed seal on varustatud samade omadustega, kui ta ise: nad elavad, mõtlevad, tahavad, tunnevad. Esemed võivad tema arvates olla kurvad ja rõõmsad, ta vannitab neid, hellitab, toidab ja paneb magama.

Ainukene loomulik tegevus lapse maailmas on mäng. Lapsele on mäng sama reaalne, kui täiskasvanule töö. Mida enam laps täiskasvanutega kokku puutub, seda kiiremini puruneb ta fantaasia ja mängu maailm. Täiskasvanute maailmas valitseb järjekindlus, põhjuslikkus, otstarbekohasus.



Oletame näit., et laps on kusagilt isa taskukella kätte saanud. Talle pakub suurt rõõmu seda lahti võtta, selle üksikuid osakesi ligemalt silmitseda jne. Järsku tuleb isa ja annab talle tunda, et ta enda võimupiiridest üle läinud. Laps ei saa aru, miks ta isa kellaga mängida ei tohi ta vaid aimab ebamääraselt, et see asi kuulub täiskasvanute maailma ja et seal on sootu teised põhimõtted kehtivad, kui tema juures.

Kuni 3. eluaastani elab laps täiesti oma maailmas. Siit peale hakkab aga juba tekkima lõhe lapse oma ja täiskasvanute maailma vahel: laps elab kord oma kord täiskasvanute maailmas. Mängides on kepp talle ikka veel hobuseks, mõni minut hiljem aga paljas kepp, puutükk. 7-8. elua. puruneb lapse oma maailma peasegu täiesti ja taganeb täiskasvanute maailma ees. Ainult vähesed mängusilmapildid püsivad otsekui saarekesed kesk reaalsuse merd veel hiljemgi. Täiskasvanute elus seesugusteks saarekesteks on peamiselt kunst ja religioon.

#### Hilisem lapsepõlv.

Rajatulbaks väikelapsega ja hilisema lapsepõlve vahel on füüsilises arengus hammaste vahetus, s.o. pärishammaste ilmumine piimahammaste asemele, vaimlikes üle-



minek mängudelt tööle ja sotsiaalses - koolimine. Viimane asjaolu omab lapse elus nii põrrelise tähenduse, et paljud peavad seda kõige iseloomulikumaks vaheks kahe arengujärgu vahel, nimetades esimest eelkooli-, teist koolieaks.

7-8. elua. on laps tänu koolisale harjutamisele mängu juures, juba kujunenud võimeliseks töötama täiskasvanute mõistetega. Märgib, mis varem elas ja tegutses, osutub nüüd talle surnuks, koosneb asjust, need aga alluvad soutu teistsugustele seadustele, kui ta siiamani arvas. Tal on häbi enda "teadmatuse" pärast ja püüab nüüd seda usinamini neis uutes seadustes ja asjades olemuses selgusele jõuda. Ta süveneb nüüd erilise innuga reaalsesse ümbrusesse, asub seda süstemaatiliselt läbi töötama. Tal on juba väikelapseest rida kogemusi ja tähelepanekuid olemas - nüüd ta püüab viia neid süsteemi, teha neist järeldusi. Mängu asemele astub eksperimenteerimine, mänguasjade asemele reaalsed esemed ja nende kogud. Algab n.n. kollektsionismi aeg, mil kogutakse suure Chinaga küll marke, küll rahasid, taimi, liblikaid jms. Kool nõuab loogilist mõtlemist - sedagi, nagu kõik üksi üleandeid, asub laps suure Chinaga harjutama. Selle püüdlikkuse tulemuseks on üleolev suhtumine endisele



mängumaailmale ja selle harrastustele, usk enda teadmiste kõikjõusse ja mõnikord otse naeruväärne loogika ning järjekindluse harrastamine kõiges.

Väikelapse maailm piirub peamiselt isakoduga, hilisemas lapseas avardub see juba linna või kihelkonna piirideni: koolikäimine ja kokkupuuted teiste omasugustega avardab seda tunduvalt. Lausitakse väikestes kampades meeleldi ringi, otsitakse sündmusi, seiklusi, pingutust. Mängukaaslastest saavad seltsimehed, kellega seob mitte enam juhuslik naabrus vaid ühised sihid ja taotlused.

Laps nähes, et ta juba ühteist suudab, kaldub kergesti enda jõudu ülehindama; soov mehine olla mõjub temasse nii, et ta hakkabki end seesuguseks pidama. Kuna ta kehaline areng sellel astmel on iseäranis intensiivne, kaldub see "mehisus", jõuteadvus ja endamaksmapanek tung peaaesjalikult füüsilisele alale. Just neis aastais ollakse kõige tundlikum füüsilisele allajäämisele ning uhkeldatakse kõige enam enda füüsilise üleolekuga - poisid puht lihtsate jõuga, tütarlapsed enam välise ilu ja meeldivusega. Nende aastate jõuküllus otsib mahakäimist, avaldumisvõimalusi sõja-, võitlus- ja võistlusmängudes, seiklustes, röövliromantikas, kaklustes, ulakuses ja üsna kaugeleulatavates kelmistükkideski. Kuna neis aastais



jõud on alles ühekülgne, toores, kõlbliselt õilustumatu, annab ta kogu sellele eavahemikule teatud tahumatu "nurgelise" ilme.

Tugev sotsiaalne tung viib hilisema lapsepõlve lõpupoole kampade asutamisele. Kui need kambad jäävad omaette, ilma täiskasvanute positiivse juhtimiseta, muutuvad nad väga kergesti ulakuse ja muude paheliste kalduvuste kätteks. Tähtsena näitena seesuguste kampade kohta võiks tuua ajalehe sõnumi ühes Eesti väikelinnas tekkinud "vandeseltsi" kohta: "Neil päevil tuli V. linnas omapärane "vandeselts" avalikuks, kuhu olid koondunud alaealised 10-16 aastased poisikesed. Poisid käisid omavahel järjekindlalt koos ja päälikuks oli neil ühe kohaliku algkooli viimase klassi õpilane. Ühingu nimeks on ristitud "Surma Rist" ning vastav pitsat, mis kujutab risti ja koolnu pealuud kahe küljekondiga, oli puust võl- ja lõigatud. Oma koosolekuid on poisid pidanud peamiselt surnuaedadel õhtuti. Liikmetel on olnud varjuni- med, enamasti kinonäitlejate omad. Nii oli neil oma Harry Piel, Tom Mix, Cowboy ja Rinaldine". Parimaks abinõuks seesuguste kampade tekkimise vrahoidmiseks on positiivsete sihtidega noorsocorganisatsioonid (nagu lootusringid, skautlikud org-id), mis ka muidu selles eas



omavad kasvatustegurina suure tähtsuse.

### Noorus.

Noorust kui arenguastet iseloomustavad füüsilisel alal - suguküpsuse saavutamine, vaimses arengus - enda "mina" avastamine ja sotsiaalses/ elus - valdava enamiku juures kooli lõpetamine ning ellu astumine.

Mis puutub suguküpsusesse, siis ei saavutata seda mitte järsku, üleöö. See on aastapikuse arengu tulemus. Esimesel aastakümnel see areng toimub aga enamjaol juhtudel nähtamatult, alateadvuses, otsekui "maa all". 12-13. elua. ümber hakkavad selle esimesed tunnused siiski ilmselt silma paistma, avaldades intensiivses uudishimms suguelu küsimuste vastu, sugulistes fantaasiates ja paljude juures ka onanismis. Onaneerima hakatakse olemasolevate andmete järele peamiselt 13. ja 14. eluaastal. Mõningate uurijate arvates onaneerib poistest ligi 90%, neist enamik küll ainult lühemat aega (dr. H. Madissoni andmete järele onaneeris enne sõda eesti poistest 57%). Onanismi põhjustajaks on peamiselt teiste eeskuju ja ergutus, halb kirjandus jms. Sugulise küpsuse saavutavad meie oludes tütarlapsed (esimese kuuvere ilmumine) keskmiselt 13.-16. eluaasta vahel ja poisid tõenäoliselt aasta või paar hil-



jem. Dr. H. Madissoni andmete järele (1910.a.), mis käivad 221 poisi kohta, on kuni 19. eluaastani suguliselt läbi käinud 43%, kõige enam 13.-14. ja 15. eluaastal. Sellest nähtub, et suguline läbikäimine mõningatel juhtudel algab isegi enne suguküpsuse saavutamist. Inimese vaimsele arengule on seda parem, mida hiljem suguline läbikäimine algab, sest rahuldamata sugutung on võimsamaid "mootoreid" inimese arengus, eriti vaimses loomingus.

Kuna suguelundite küpsemine oma viimases staadiumis vajab erakordselt rohkesti jõudu, tundub teistel aladel sellest järevalt puudu. Sellepärast on isikranis tütarlapsed vahetumalt enne esimese kuivere ilmnemist rahutud, närvlikud, sobimatud teistega ja saamatud töös. Suguelundite küpsuse saavutamisega lõpeb see n.n. negatiivne aste ja annab ruumi seda suuremale igatsusele teise inimese järele, olgu selleks kas mõistev sõber, ihaldatud "ideaal" või austatud juht. See tarve teise, omase ja mõistva inimese järele näib olevat kogu selle arengu iseloomulikuks jooneks. Noor suguküps inimene tunneb ehk tungide mõllu, mis sageli on tõeise norutunde põhjuseks. Ta ei mõista end ise enam ja veel vähem teised; ta aimab end olevat midagi muud, kui teised, midagi ise-



hralikku, individuaalset. Sõprussidemed vanematega katkevad ning järjest sagedamaks muutub kurtmine üksioleku, mitterõistatud olemise üle, kuigi noorus ise just selles eas teeb kõige enam pingutusi mõistva sõbra leidmiseks. Pakitse/vaid elamusi pihitakse püevikule, mille pidamine selles eas läheb moodi või valatakse värsvormi. Ent see täiendustarve, igatsus ää teise inimese järele, ei ole ainult hingeline vaid ka füüsiline; noorur tunneb olgu teadlikult või alateadlikult tungide pakitsust, mis vajavad mahakäimist liitumise teel vastassugupoolde kuuluva isikuga. Seesuguse üksteise vastastikuse täiendamise niisasti hingelise kui ka füüsilise, kõige täiuslikumaks vormiks on abielu, kahe teine-teist armastava, s.o. teineteise täiendust igatseva isiku osadus. Kaasaegse ühiskondliku elu korralduse juures ei ole abielu aga veel mitte võimalik kohe pärast suguküpsuse saavutamist, vaid nende kahe vahele jääb mõnikord aastakümnete pikune ootaaeg, mille liiga pikaks venimine võib olla tõelise seksuaalse häda põhjuseks.

Kuni küpseniseani toimub noorsoo areng ligidases kontaktis koduga ja kooliga. Lapsele on vanemad ja õpetajad loomulikuks autoriteediks. Küpsmisikka jõudes hakkab aga noor inimene vaimliselt iseseisvuma. Ta tunneb end ole-



vat midagi muud, sootu teistsuguse, kui kõik teised. Ta tahab enda elu korraldada iseenda vastutusel, enda äranägemise järele. Seepärast 188b ta n.8. lahku enda senistest, sünnipärastest juhtidest - vanematest ja kuna ta siiski on alles liiga nõrk kõigi küsimuste lahendamiseks täiesti iseseisvalt, otsib ta teisi, vabaltvalituid juhte, isikuid, kes temast üle oleksid, kelle nõjal end välja kujundada. Ideaalne lahendus on, et seesuguseks vabaltvalitud ja sünnipärasteks juhtideks oleksid ühed ja samad isikud, nimelt vanemad ning õpetajad, kuid seda juhtub võrdlemisi harva. See iseseisvumine kannab sagedasti sügava kriisi iseloomu ja kui ümbrus, eriti vanemad, selle paratamatusest aru ei saa, võib see saada raskete konfliktide põhjuseks. Vanematel, kes siiani on harjunud, et laps igas asjas nende sõna kuuleb, on raske harjuda mõttega, et noorel inimesel, kes majanduslikult veel täiesti oleneb neist, teatud piirides siiski õigus on ka oma elukorraldusele, sest varem või hiljem peab ta minema oma teed.

Selle iseseisvumisega käsitähes võib ka enda elumuste analüüsimine, püüd neis selgusele jõuda, mis viib ka enda kõrvutamisele teiste hingeeluga. Kui vanema lapse-



põlve peahuvid, nagu nägime olid suunatud välismaailma avastamisele, siis astub küpsemiseas nende asemele pingutatud huvi elamuste, n.n. sisemaailma vastu. Küpsemisealised noored püüavad katseliselt, otsekui mängeldes, sisse elada võimalikult paljudesse eluavaldesse. Kord huvitab neid kunst, kord usund, kord politika ja teadus, täna on nad materjalistid, homme võib olla müstikud või idealistid. Nad otsivad endile vastavat eluvormi. Oleks eksitus neid neis otsinguis takistada. Mida ligemale täisküpsusele, seda enam kristalliseerub neile neist otsingust oma eluplaan ja maailmavaade. Mõne noore juures toimuvad need otsingud tormilisemalt, nende ideaalide kujunemine kannab murrangulist ilmet, seeläbi kui teistel see toimub rahulikumalt, kooskõlas kodu ja ümbrusega.

Suguelundite küpsemisega kaasaskäivad negatiivset arengujärgust välja jõudes, keskmiselt 16-17. eluaasta ümber, hakkab noor inimene igatsema <sup>väda</sup> täiskasvanuslikku tööd. See on õige aeg algust teha kutsealise tegevusega. Kahjuks lõpeb meie noorte enesiku haridustee liiga vara: nad astuvad algkoolist 14. elua. paiku ellu, s.t. enne kui nad sisemise kutseküpsuseni jõudnud. Siin on täiendus- ja kutsekoolidel suur ülesanne täita, noortel võimaldada enda haridust täiendada seni, kuni nad muutuvad võimalik-



seks kutselisele tööle. Keskkooli noorsugu aga ühvardab hädas, et nad liiga kauaks jäävad raamatulise õppimise juurde, kuni nende õige töörõõm, huvi kutselise töö vastu haihtub. Noorte päevikuid lehitsedes kohtame 16. eluaalates sageli rahulolematuse kooli vastu, mis on tingitud peamiselt just sellest, et noored inimesed ei saa endi huvide kohaselt rakendada praktilisele tööle. Nii kirjutab näit. üks 17-aastane: "...Kole tühjus on minus, hirmus kole. Ma töötan ja töötan enda kooliülesannete kallal nagu hobune ning lämmatan seejuures ikka enam ja enam enda sisemuse". Üks teine kirjutab 17.a. 7 kuu vanusena: "See on taas igatsus, mis minus rüübib, igatsus enda elu ise enda järele korraldada, ise ennast harida, mitte alati kooliülesandeid enda ees näha". Sessuguseid näiteid võiksime küllalt tuua. Nad on ilmseks tõenduseks keskkoolinoorsoo tegevushäljast, sellal kui 14-15.a., noortööliste, kes enneaegu palgatööle rakentatud, tegevuse liigkülluse ja vaimliste huvide rahuldamisvõimaluste puuduste all kannatavad.

Konkreetselt tegevuse, reaalselt ülesannete puudumise tagajärjeks keskkooliõpilaste ja osalt ka üliõpilaste juures on liiga ebamäärane, romantiline ideaalitsemine, uppumine viljatusse probleemistikasse, mille



tulemuseks on otsustusvõimetus ja saamatuse tegelikus elus.

### Kokkuvõtte.

Inimese areng on ta järkjärguline iseseisvumine. Ta algab enda elu teise indiviidi - ema osana, iseseisvub 9 kuu pärast küll kehaliselt, ent ta on veel kaua aega emast seevõrra olenev, et ta ilma temata (või tema asendajata) otsekohes saaks otsa. Järkjärgult katkeb üks side teise järele, mis last seob vanematega. Küpsmiseas tehakse kiireid edusamme vaimlise iseseisvumise alal, kuni teise aastakümne lõpul või kolmanda alul normaalselt astutakse viimane samm täieliku rippumatuse suunas - iseseisvutakse ka majanduslikult, asutatakse oma perekond ja kodu. Ring on täis: vanemate hooletalt ja kodu rüpest välja kasvanuna tuleb inimesel omakorda luua kodu ja saada lapsevanemaks, et elu edasi kanda.

Täiskasvanu inimene vajab eluvõitluses: kindlaid instinkte, peamiselt endasäilituseks, teravalt väljaarenenud meeli, enda ümbruse tundmist ning lõppeks iseenda ja kaasinimeste siseelu mõistmist. Instinktid kujunevad välja peamiselt imikueas, meeled väikelapseas, hilisem lapsepõlv seisab peamiselt välismaailma avastamise teenistuses ning nooruseas avastatakse väärtuslikum ja kõr-



geim inimeses - ta hing ja selle avaldised kõiges nende mitmekülgsuses.

Nii näeme, et igal arengu astmel on oma eriline ülesanne täita. Kasvatusest näuame ja ootame mitte areneva inimese enneaegu "küpsendamist", ta tirimist arengustmete, mille jaoks ta veel küps pole, vaid igale arengustmele langeva ülesande võimalikult põhjalikku ja igakülgselt harjutamist.

Kirjandust täienduseks:

Elango, Al. Lapsepõlv ja iseloom (ilmub 1933.a. sügisel E. Kirjanduse Seltsi kirjastusel "Elava Teaduse" seerias).

Ylppö, Arvo. Lastetoast koolipingile. "Loodus", Tartus, 1922 (käsitleb lapse kehalist arengut väikelapses eas ja hilisemas lapsepõlves).

Elango, Al. Noorsoo suguline küpsemine. "Kasvatus" 1931, vöi

Madisson, H. Sugemeid meie soorsoo sugelu algusest. E. Tervish. Muuseum, Tartus 1929.

Böhler, Charlotte Das Seelenleben des Jugendlichen, Jena,



Tumlirz, Otto Die Reifejahre I, Leipzig, 1924.

Küsimusi kordamiseks:

1. Milliseid tähelepanekuid omast ümbrusest võiksite esitada vaimliste omaduste päritavuse poolt ja vastu?
  2. Milliseid hirmaste ilmumise ja murdmisega ühenduses olevaid kombeid teate?
  3. Millised meeled arenevad vastsündinult kõige enne ja millised kõige hiljem?
  4. Katsuge mõne 2-aastase lapse juures kindlaks teha, mitu sõna ja missugussid ta tarvitab ühe päeva jooksul?
  5. Millised on olulisemad vaimlised erinevused 4-5aastase väikelapse, 10-11 aastase koolilapse ja 16-17. aastase nooruri vahel?
-